

Rövşən Ramizoğlu

Səlcuq Universiteti (Konya, Türkiyə)

rovshan@selcuk.edu.tr

POEZİYAYA VERİLƏN BİR-BİRİNƏ ZİDD MÜXTƏLİF TƏRİFLƏR FONUNDA POETİK TƏRCÜMƏ MƏSƏLƏLƏRİNİN TƏHLİLİ

Açar sözlər: poeziya, poetik tərcümə, müəllif mətni, tərcümə mətni

Key words: poetry, poetic translation, author's text, translation text

Ключевые слова: поэзия, поэтический перевод, авторский текст, текст перевода

Tanınmış rus şairi Samuil Marşak poetik tərcümə haqqında bunları yazır: “Şeir tərcüməsi ali və çətin sənətdir. Mən ilk baxışdan paradoksal görünən, amma mahiyyətə dəqiq iki müddəə irəli sürərdim:

Birinci. Şeir tərcüməsi mümkün deyil.

İkinci. Bu, hər dəfə istisnadır. Əgər tərcüməçi öz işinə məhz bu cür yanaşırsa (əslində, təkcə tərcüməçi yox, həm də hər bir şair), o nəyəsə nail ola bilər.

Doğrudan da, nə isə alınanda bu necə də böyük xoşbəxtlik olur!” (1).

Digər rus şairi V.Bryusovun dedikləri də Marşakın fikirləriylə səsleşir: “Şairin yaratdığını bir dildən başqa bir dilə çevirmək qeyri-mümkündür; amma belə bir istəkdən vaz keçmək də olmur” (2, 188).

A.Mejirov “Literaturnaya qazeta”da çap etdirdiyi “Tərcümə meydanlarında” adlı məqaləsində poetik tərcüməyə şeirlə münasibət bildirir:

“Yenidən,

Mavi tüstüdə,

Yaranır poeziya.

Onu tərcümə etmək

Mümkün deyil heç cürə.

Çünki o sadıqdır,

Həmişə ana dilə” (3).

Bu məsələylə bağlı tanınmış alman filoloqu Villamovis-Möllendorfun fikirləri isə bir qədər fərqlidir. O, özünün “Tərcümə nədir” məqaləsində bədii tərcümənin mümkünliyünü əsaslandırmağa çalışır və bədii tərcümədə, xüsusilə də şeir tərcüməsində orijinalın yaratdığı təəssüratları, hissləri təkrarlamaq üçün vasitələr seçməklə şeri tərcümə etməyin mümkün olduğunu vurğulayır.

Amma bununla belə tərcümə nəzəriyyəçilərinin tədqiqat işlərinə nəzər salsaq Villamovis-Möllendorfun yox, məhz Marşak və Bryusov kimi düşünənlərin çoxluq təşkil etdiyini görürük. Məsələn, B.Tomaşevski özünün “Şeir və dil” kitabında alman filoloqun fikirləri ilə ziddiyyət təşkil edən mövqeyini ortaya qoyur və yazır: “Şeir nə qədər spesifik və fərqli olsa da, onun quruluşu yalnız bir dilə məxsusdur və bu dilin milli formalarından kənarda o təkrarolunmazdır. Məhz bu səbəbdən poeziya həmişə incəsənətin ən milli forması olaraq qalır” (4, 68).

İtalyan şairi Dante poetik əlaqədən doğmuş harmoniya olan şeri bir başqa dilə tərcümə edərkən bu harmoniyanın tamamilə pozulduğunu, şerin dadının qaçdığını deyir. Bu fikrə Volter, Servantes, Şatobrian və digərləri də şerik çıxırlar. Onlar poetik tərcüməni “xəyanət” adlandırırlar.

Pol Valeri də pessimistlər sırasında durur və poetik tərcüməyə bu cür qiymət verir: “Şeir tərcümədə artıq onu yazanın əsəri olmur. Mənim şeirlərim çox dillərə, hətta çin dilinə də tərcümə olunub. Amma oxuyanda mən onları tanımıram” (5, 88).

“Traduttori traditori” (“tərcüməçilər xəyanətkarlardı”) – italyanların belə bir məşhur deyimi var. Joakim De Bölün fikirləri bu məşhur deyimlə çox səsleşir. O, şeir tərcüməçiləri haqqında danışarkən onların müəlliflərə xəyanət etdiklərini, onları hörmətdən saldıqlarını deyir. De Böl öz bacarıqsız əllərini poeziyaya uzadan bu cür tərcüməçiləri qınayır və hesab edir ki, müqayisələri, alleqoriyalı, metaforaları, antonimləri, sinekdoxaları, kataxrezləri və nəzm əsərlərində rast gəlinən digər fiqurları və bəzəkləri tərcüməçi tərcümə edə, mətni müəllif kimi cazibəli yarada bilməz.

Göründüyü kimi poetik tərcümə problemi tərcüməşünaslığın ən aktual problemlərindən biri kimi həmişə özünə diqqət cəlb edib. Bu gün də bir çox tanınmış şair və yazıçılar, tərcümə nəzəriyyəçiləri poetik tərcüməyə qarşı çıxırlar və bir insanın keçirdiyi hissləri başqa birisinin də keçirməsi mümkün olmadığı kimi, şerin gözəlliyini və cazibəsini də digər bir dilə tam köçürməyin qeyri-mümkün olduğunu söyləyirlər.

Ancaq tərcümənin mümkünlüyünü rədd etmək ümumilikdə milli ədəbiyyatın, mədəniyyətin inkişafının qarşısını almaq deməkdir. Çünki məhz tərcümə əsəri öz oxucusuna müqayisə aparmaq imkanı yaratmaqla bu inkişafa təkan verir. Dediklərimizi əsaslandırmaq üçün burada xalq şairi Ramiz Rövşenin bir fikrini misal çəkmək yerinə düşər: “Dünyanın neçə-neçə gözəl şairinin, yazıçısının əsərləriylə tanış olandan sonra oxucu bizim öz şairlərimizin, yazıçılarımızın qiymətini daha aydın başa düşəcək, öz içində qapanıb qalan oxucu zövqünün qabığı çatdayacaq, gözləri açılacaq və ucsuz-bucaqsız dünya ədəbiyyatının genişliyində oxucu birdən-birə bu günəcən ona çox nəhəng görünən bir çox ədəbi vücudlarımızın xırdalığını, heçliyini-puçluğunu anlayacaq, bu günəcən görmədiyi ellərdə, bilmədiyi dillərdə yazıb-yaradan neçə-neçə gözəl şairin, yazıçının ona doğmalığını, məhrəmliyini duyacaq və mən inanıram ki, bu qazancın sevinci o itkinin ağrısından daha çox olacaq” (6, 110).

Tərcümənin, xüsusilə də şeir tərcüməsinin qeyri-mümkünlüyünü, lazımsızlığını söyləyənlər oxucunu bir növ bu sevincdən məhrum etməyə çalışırlar.

Poetik tərcümənin qeyri-mümkünlüyünü iddia edənlərdən fərqli olaraq şeir tərcüməsinin mümkünlüyünü və vacibliyini söyləyən fransız tərcümə nəzəriyyəçisi Jorj Munyen özünün “Etibarsız gözəllər” kitabında yazır: “Bu gün şeir tərcüməsinin qeyri-mümkünlüyü ilə bağlı fikirlər anaxronizm kimi səslənir – artıq mədəniyyətin məqsədinin Homeri, Horasini, Petrarkanı və hərdən də Lopa de Veqanı orijinalda oxumaq olduğu dövrlər arxada qalıb” (5, 90).

Amma tərcüməyə gəlməyən şeirlərin olmadığını demək də bizcə düzgün deyil. Şair Ramiz Rövşən bununla bağlı yazır: “...Çoxdan bəri belə bir arzum var: Puşkindən bu günəcən, ən çox sevdiyim rus şairlərinin ən çox sevdiyim şeirlərindən bir silsilə tərcümə etmək. Bu silsilədən artıq tərcümə elədiyim şeirlər də var, tərcümə edə bilmədiyim şeirlər də. Məsələn, böyük rus şairi Pasternakın bir şeri üstündə neçə ildir əlləşirəm, bir şey çıxmır. O şeir məndən söz-söz keçib, mən də o şeirdən söz-söz keçmişəm, o şeirdəki heç bir misranın, obrazın, təşbehin məndən ötrü sirri qalmayıb, sirli qalan təkcə hardansa o şerə düşən bir qəribə işıqdır. O işıq o şerin hər sözündə, hər misrasında. Hər dəfə o şeri tərcümə eləyəndə sözlər, misralar hamısı əlimə gəlir, təkcə o işıqdan savayı” (7).

Doğrudan da hər bir əsərin məğzində onun müəllifinin individual yaradıcılıq üslubu, poetik mədəniyyəti durur. “Ələ gəlməyən” o işıq da çox vaxt məhz bu üslubdan, mədəniyyətdən qidalanır. Bütün bu amillər tərcümə prosesi zamanı tərcüməçi üçün müəyyən çətinliklər yaradır.

Amma poetik tərcümənin mümkünlüyünü həm qəbul, həm də rədd edən şair və yazıçılar, tərcüməçilər, ədəbiyyatşünaslar bu günəcən poeziyaya ümumi bir tərif verməyə, onun mahiyyətini açmağa cəhd göstəriblər. Pessimistlərin müəyyənləşdirdiyi bu cür təriflərdən ən geniş yayılmışı “poeziya – tərcümə zamanı itən yaradıcılıq növüdür” fikridir. Geniş yayılmış digər bir mücərrəd fikirdə poeziya “tanrıların dili” adlandırılır. Qurani Kərimin “Şuara” surəsində bu “dili” bilənlər, yəni şairlər haqqında bunlar yazılıb: “Şairlərə sapmışlar, pərəstişkar adamlar tabe olarlar. Məgər görməmişəm, bir söz vadisindən o birinə keçərkən onlar necə hədlərini aşırırlar (yəni nə həcv, nə də mədhiyyə qoşmaqda sərhəd gözləmirilər). Eləmədiklərini “eləmişik” deyirlər... Ancaq başqa şairlər də var, bunlardan deyil onlar. O şairlər ki, iman gətiriblər, saleh işlər görüblər. Allahı tez-tez anıblar, zülm çəkəndən sonra uğur qazanıblar” (8, 187).

Məşhur ispan şairi F.Q.Lorka poeziya haqqında bunları deyir: “Poeziya abstrakt deyil, onun varlığını mən çox real şəkildə hiss edirəm. Mənim şeirlərimin bütün qəhrəmanları real, canlı insanlardır. Ən əsası reallığın poetik açarını tapmaqdır. Adətən bu, ən az gözlədiyin bir vaxtda baş verir. Açarı bir dəfə fırladırsan və... artıq şerin parıltısı görünür” (9, 149).

Xalq şairi Rəsul Rza isə poeziyanı bu cür xarakterizə edir: “Poeziya, təbii hisslər axarının tədriclə şer ahənginə düşməsi – demək, ruhca oyanmağa, sivilizasiya mərhələsinə qədəm qoymağa başlayan xalqın poetik təfəkkürünün (yəqin ki, ilk əvəllər kortəbii şəkildə) yaranması nəticəsində meydana gəlir” (10, 430).

Bununla bağlı şair Ramiz Rövşenin fikirləri də maraqlıdır: “Doğrudan da, şeir necə doğulur? Şairlik nədi?

Qədim yunan dilində şairlik sözünün mənası “iş görmək” deməkdi. İndiyəcən bu dünyada şair haqqında deyilmiş ən məşhur kəlamda da “iş” adı çəkilir: “Şairin sözü – onun işinin məğzidi”.

Amma şairlik işdimi?

Bu dünyada məqsədsiz heç bir iş görülmür, hər görülən iş hansı məqsədə çatmaq üçünsə bir vasitədi. Amma əsl şairdən ötrü poeziya vasitə deyil, məqsəddi.

Kant poeziyanı “Fikirlərin bədii oyunu” sayırdı.

Və deməli, şeir yazanda şair “işçi”dən daha çox, “oyunçu”du. Oyun qurtarıb iş başlayan yerdə poeziya ölür” (11).

Xalq yazıçısı Afaq Məsudun fikirləri də bir növ Kantın fikri ilə səsləşir. A.Məsud ümumiyyətlə ədəbiyyatı belə xarakterizə edir: “Ədəbiyyat da böyük mənada oyundu” (12, 569).

Hər bir şair öz xalqının bənzərsiz mənəvi dəyərlərini konkret bir milli dil vasitəsilə ifadə edir. Bunu nəzərə alıb poetik tərcümənin qeyri-mümkün olduğunu söyləmək nə dərəcədə düzgündür? Bir çoxları incəsənəti və xüsusilə də poeziyanı möcüzə sayırlar. Əgər şair bədii söz tilsimindən istifadə edib bu möcüzəni yarada bilirsə, nəyə görə istedadlı tərcüməçi bu möcüzəni digər bir dilin emosional-estetik təsir vasitələrindən istifadə etməklə yenidən yaratmamalıdır?

Poeziya tərcüməçisi insan ruhunun mürəkkəbliyini, həssaslığını, bənzərsizliyini əks etdirən çox incə materialla işləməyi bacarmalıdır. Məhz bu amil tərcümədə poetik informasiyanı oxucuya çatdırmağı çətinləşdirir. Əgər şair şeirdə keçirdiyi hisslərdən söz açırsa, bu hissləri üstüörtülü şəkildə verəqə köçürsə tərcüməçinin işi bir az da dolaşığa düşür. Bu zaman tərcüməçi poeziyanın “sirri” qarşısında aciz qalır, onun gözəlliyini oxucuya necə çatdırmalı olduğunu bilmir. Ancaq bizcə, bunu poetik tərcümənin qeyri-mümkünlüyünü iddia etməyə əsas verən çıxılmaz vəziyyət kimi qiymətləndirmək də düzgün deyil.

Əsl poeziya həmişə sirrdir. Poeziyanın sirri onun məhz emosional-estetik təsir gücündə, musiqili məğzindədir. Bu musiqi onun ümumi quruluşunda, hər bir misrasında, hər bir qafiyəsində səslənir. Şeirdəki sözlərin bu musiqisi bizim emosionala hər şeydən çox təsir edir.

Əslində, istənilən ədəbi əsər kimi poetik əsər də müəllifin öz oxucusuna çatdırmaq istədiyi informasiyaların cəmidir. Şərin informativ yükü digər ədəbi əsərlərin informativ yükündən daha “ağırdır”. Şeirdə cəm halında bütöv sistem yaradan hər bir element – forma, məzmun, leksika, surətlər toplusu, ritm, ölçü, qafiya – özündə müəyyən informasiya daşıyır. Və yalnız bütöv şəkildə poetik əsər tam estetik dəyəərə sahibdir. Deməli, poetik əsər bütün digər amillər də nəzərə alınmaqla məzmun və formanın qarşılıqlı əlaqəsindən yaranan bitkin informativ sistemidir.

Poeziyada musiqili ritm sanki sözlərin, qafiyələrin, misraların zənciri ilə zəncirlənir. Poetik əsəri tərcümə edərkən onun bu səciyyəvi xüsusiyyətini əsas götürmək lazımdır. Zəncirin həlqələrindən birini ixtisar etmək və ya ona bir-iki yeni həlqə qoşmaq qəbahət sayılmaz. Əsas məsələ həmin o musiqili ritmi tutmaq, onu yeni bir dilin ifadə vasitələri ilə yenidən yaratmaq, bir sözlə, zəncirin bütövlüyünü qoruyub saxlamaqdır. Bu prinsipi poetik tərcümə şərtlərinin və prinsiplərinin təməli kimi qiymətləndirmək olar.

Təcrübə göstərir ki, tərcüməçi poetik tərcümə zamanı əsərə çox vaxt orijinalın ruhuna uyğun yeni sözlər əlavə etmək, onun formasını, şeirdəki misraların sayını dəyişmək məcburiyyəti qarşısında qalır. Bu isə aydın məsələdir ki, şərin ölçülərinə, emosional gücünə öz təsirini göstərir. İstedadlı tərcüməçinin bu əlavələri poeziya nümunəsinin emosional-estetik təsir gücünü daha da artırır. Belə əsərlərin formasının və ya həcmnin dəyişməsi elə də böyük qəbahət sayılmaz. Amma onların emosional-estetik təsir gücünün zəifləməsi ümumilikdə tərcümənin keyfiyyətinin aşağı düşməsinə səbəb olur.

Şeirdə hər bir misranın arxasında müəyyən bir fikir gizlənir. V.Belinskinin sözləri ilə desək “Hər bir poetik əsər şairin canına dolan nəhəng bir fikrin məhsuludur” (13, 377). Bu səbəbdən bədii söz ustası kimi tərcüməçi ilk növbədə əsərin bədii gücünün qorunub saxlanılmasına fikir verməli, hissləri və fikirləri şair qədər estetik cəhətdən cazibəli təsvir etməli, oxucuya çatdırmalıdır. Çünki poetik tərcümə məğzi etibarilə estetik prosesdir. Xalq yazıçısı Kamal Abdulla özünün “Kədərli seçmələr” kitabında poetik tərcümə prosesini belə təsvir edir: “Əsl poeziya tərcüməsi odur ki, orijinalın ümumi ruhu və ahəngi ilə bərabər məndəki xüsusi incəlikləri də verə biləsən. Başqa sözlə, əsasən orijinalın ümumi ruhunu tutmaq vacibdir. Bununla yanaşı, bu ümumi ruhu elə incə ştrixlərlə bəzəmək lazımdır ki, ruhun özü canlı bir orqanizm kimi yaşasın” (14, 166).

Professor Hamlet İsaخانlı isə poetik tərcüməni bu cür xarakterizə edir: “Poeziyanın məqsədi fikri ritmik, yığcam və gözəl şəkildə söyləmək isə, tərcümənin də məqsədi, yəqin ki, eyni olmalıdır, məgər tərcümə bir dildə yaranmış fikri və gözəlliyi digər dilə inikas etmək deyilmi? Başqa sözlə desək, poetik tərcümənin ali məqsədi orijinaldakı həmin fikri ritmik, yığcam və gözəl şəkildə (bənzər gözəllikdə, mümkün qədər çox oxşar şəkildə!) hədəf dildə yenidən ifadə etməkdən ibarətdir” (15, 254).

Poetik tərcüməyə bu cür yanaşma tərcüməçinin tərcümə prosesi zamanı yaradıcılıq azadlığına, interpretasiya etmək hüququna malik olduğunu önə çəkir. Belə ki, poeziya tərcüməsi elə poeziya interpretasiyası deməkdir. Ancaq həm yaradıcılıq azadlığını, həm də, interpretasiya etmək hüququnu əsas tutaraq tərcüməçi bədii əsərin estetik təsirini zəiflətməməlidir. O, bu təsirin qorunmasını qarşısına bir məqsəd kimi qoymalıdır. Yalnız bundan sonra tərcüməçi öz azadlığının sərhədlərini müəyyənləşdirməli, interpretasiya etmək imkanlarını götür-qoy etməlidir.

Yuxarıda qeyd etdiyimiz həm bir-biri ilə səsləşən, həm də bir-birini inkar edən fikirlərdən də görüldüyü kimi bu məsələdə hansısa bir ümumi resept tapmaq mümkün deyil. Hər şey tərcüməçinin şüurunda formalaşan konsepsiyadan asılıdır. Bu konsepsiya tərcüməçiyə bir növ düzgün yolu tapmaqda köməklik göstərir.

Tutaq ki, tərcüməçi öz konsepsiyasına uyğun olaraq şeir tərcüməsində Azərbaycan poeziyasında az işlənən şeir ölçüsünü daha işlək ölçüylə əvəzləyir. Bizim fikrimizcə bunu yalnız alqışlamaq lazımdır. Məlumdur ki, bizim poeziyamızdakı şeir ölçüləri qərb şeir ölçülərindən fərqlənir. Buna şifahi xalq ədəbiyyatımızın, poeziya ənənələrimizin də böyük təsir göstərdiyini deməliyik. Bu mənada Azərbaycan poeziyası daha çox Şərq poeziyasına doğmadır. Deməli, tərcüməçi nə ritmi, nə qafiyəni, nə şeir ölçülərini, nə də mətni tərcümə etməlidir. O, orijinal mətndən aldığı təəssüratları öz ana dilində oxucusuna çatdırmalıdır. Tərcüməçinin uğuru məhz orijinal mətndən alınan bu emosional təsiri nə dərəcədə oxucuya çatdırma bilməsindən birbaşa asılıdır. Görkəmli rus yazıçısı A.K.Tolstoy bu məsələylə bağlı yazır: “Mən sizi əmin edirəm ki, orijinalın təəssüratını tərcümə etmək lazımdır. Və buna görə də, bəzi tərcümələr şairin fikirlərini onun özündən daha yaxşı əks etdirə bilər” (16, 137).

Türkiyə şairi Ataol Bəhrəmoğlu isə öz müsahibələrindən birində deyir: “Şeir tərcüməsinə baş vuran adamın bir şeyi əvvəldən bilməsi və anlaması lazımdır: tərcümə həm əslinə sadıq olmalıdır, həm də əslinə sadıq olma imkanı mümkün deyildir.” (17, 288).

Tanınmış tərcümə nəzəriyyəçisi Q.V.Plexanov isə ümumiyyətlə tərcümə haqqında danışarkən bunları deyir: “Siz tərcümə etmək istəyirsiniz? Bu yaxşı niyyətdir. Amma yaddan çıxarmayın ki, siz birincisi, hansı dildən ki, tərcümə edirsiniz o dili; ikincisi, hansı dilə ki, tərcümə edirsiniz o dili bilməlisiniz; üçüncüsü, tərcümə etdiyiniz əsərdə söhbət açılan obyektə yaxşı bələd olmalısınız. Əgər bu şərtlərdən hansınasa əməl etməyəcəksinizsə, ələ qələm almasanız daha yaxşı olar. Çünki bu halda sizin tərcüməniz uğursuz alınacaq və siz yalnız oxucunu çaşdıracaqsınız” (18, 598).

Q.V.Plexanov bu məşhur fikrində üç əsas şərt müəyyənləşdirir. Hər iki dili bilməyin vacibliyi bir növ heç kimin heç vaxt inkar etmədiyi aksiomdur. Bununla bağlı Fəridə Vəlixanova yazır: “Dil problemi həm də ona görə daha qabarıq nəzərə çarpır ki, dili bilmədiyi halda tərcüməçinin tərcümə etdiyi şairin individual üslubunun mahiyyətini dərk etməsi, sözün stilistik çalarlarını duyması çətinləşir” (19, 175).

Ancaq bizcə Plexanovun qeyd etdiyi bu üç şərtə əməl etməklə də iş bitmir. Tutaq ki, tərcüməçi onun qarşısına qoyulan tələblərin hamısına əməl edib: o həm orijinal mətnlə, həm bu mətnin müəllifinin üslubu ilə yaxından tanış olub, orijinalın məxsus olduğu milli ədəbiyyatı dərinlən öyrənib, həm orijinalın dilini, həm də tərcümə dilini mükəmməl səviyyədə bilir, orijinalı düzgün başa düşməsi üçün bütün lazımi məlumatları toplayıb, əsəri tərcümə etməyə hazır olduğunu daxilən duyub. Əslində, bütün bunlar hələ ələ qələm alıb əsəri tərcümə etməyə başlamaq üçün kifayət deyil. Bununla bir növ tərcümə prosesinin ilkin - tədqiqat, hazırlıq mərhələsi tamamlanır. İkinci mərhələdə tərcüməçi tərcümə etdiyi əsərin ümumi konsepsiyasını ən xırda detallarına qədər nəzərdən keçirməlidir. Yalnız bundan sonra yaradıcılıq mərhələsi başlayır, çətinliklər ortaya çıxır: məzmun və forma vəhdəti çoxlu kiçik hissələrə parçalanır, müəllifin üslubunun müxtəlif dil qatlarının qarışığından ibarət olduğu aydınlaşır, anlayışlar və obrazlar sistemləşməyə gəlir. Deməli, tərcümədə, xüsusilə də şeir tərcüməsində prosesin özünə təsir edən başqa bir amil də var.

Bizcə, bütün bu çətinlikləri həll etməkdən ötrü “üçüncü dil”i - poeziya dilini bilmək daha vacibdir. Dediklərimizi əsaslandırmaq üçün burada bir klassik nümunəni misal çəkmək istədik: Homer Gözəl Yelenanın obrazını yaradarkən adi üsullardan istifadədən imtina edib. O, Yelenanın zahiri gözəlliyini sözlə təsvir eləmir, onun gözünün, saçlarının nə rəngdə olduğunu yazmır. Bununla da şair öz qəhrəmanının vizual görünüşünü müəyyənləşdirməyi oxucunun ixtiyarına buraxır, ona öz fantaziyasını işlətməyə imkan verir. Bu səbəbdən Yelena surətinin “üçüncü dil”, sirli poeziya dili vasitəsilə yaradıldığını demək olar. Məhz poeziya dilini bilən tərcüməçi bir başqa dildə Gözəl Yelena obrazını Homer səviyyəsində yarada bilər.

İki dil öyrənmək elə də çətin iş deyil. Amma “üçüncü dili” bilən peşəkar tərcüməçilərə çox az-az rast gəlinir. Yalnız belə tərcüməçilər öz yaradıcı təfəkkürləri sayəsində tərcümə etdikləri şairin individual üslubunun mahiyyətini dərk etməyə, orijinalın bütün incə çalarlarını tərcümə dilində canlandırmağa qadirdirlər.

Amma burada tərcümə prosesinə təsir göstərən digər bir amilin olduğunu da qeyd etməliyik. Bu, tərcüməçinin informasiya baqajıdır. Poeziyanın və poetik tərcümənin özünəməxsusluqları haqqında danışarkən M.Volkşteyn bədii əsəri bütöv şəkildə bir başqa dildə yaratmaq üçün tərcüməçinin informasiya baqajının zəngin olmasının vacibliyini vurğulayır. Bu informasiya baqajını o, tərcüməçinin şüurundakı tezaurus (latınca – dəfinə) adlandırır. Poetik əsəri oxuyub anlayandan, ondan estetik zövq alandan sonra tərcüməçi öz tezaurusundan istifadə etməklə onu bir başqa dilə çevirir. Əgər onun tezaurusunun həcmi lazımi səviyyədə deyilsə, bütün incə çalarları ilə birlikdə keyfiyyətli tərcümə əsəri yaratmaq mümkün olmayacaq.

Digər tərəfdən bu məsələdə oxucu tezaurusu da az rol oynamır. Tezaurus poetik əsəri, eləcə də onun tərcüməsini dərk edə, qavraya, oxuduğu əsərdən estetik zövq ala bilməsi üçün oxucuya böyük kömək edir. Oxucunun informasiya baqajı kasaddırsa o, müəllifin orijinal əsərdə, tərcüməçinin isə tərcümə əsərində yaratdığı “incə çalarları”, eyhamları duyub başa düşməyəcək.

Ədəbiyyat:

1. Маршак С.Я. Поэзия перевода. «Литературная газета», 1962, 31 мая.
2. Брюсов В.Я. Избранные сочинения. В 2-х т. Т. II. М.: Гослитиздат, 1955, 650 с.
3. Межиров А. На полях перевода. «Литературная газета», 1963, 21 декабря.
4. Томашевский Б.В. Стих и язык. М.: Гослитиздат, 1959, 471 с.
5. Данчев Н. Три въпроса от теорията и практиката на художествения превод // Изкуството на превода. София: Народна култура, 1976, 340 с.
6. Rövşən R. Dünya bircə qarış deyil // “Xəzər” jurnalı, 1990, №1, s. 110-119
7. Rövşən R. Sənət düşüncələri. “Azərbaycan” qəzetinin xüsusi buraxılışı, Bakı, 1993, mart, №10
8. Qurani Kərim. Bakı: Azərbaycan nəşriyyatı, 1993, 368 s.
9. Lorka F. Qarsia. Lorka ilə söhbət // “Xəzər” jurnalı, 2006, №3, s. 149-152
10. Rza R. Seçilmiş əsərlər. V cildə, V c., Bakı: Azərnəşr, 458 s.
11. Rövşən R. Göy üzü quşlarla şairlərindi. “525-ci qəzet”, Bakı, 1996, mart, №08
12. Məsud A. Roman, esse, hekayə. Bakı: Azərbaycan Tərcümə Mərkəzi, 1999, 640 s.
13. Белинский В.Г. Собрание сочинений. В 3-х т. Т III, М.: ГИХЛ, 1948, 928 с.
14. Abdulla K. Kədərli seçmələr. Bakı: Mütərcim, 2002, 548 s.
15. İsaخانлы H. Poetik tərcümə. Məhdud çərçivələr içində xoş ahəng və gözəllik axtarışı // “Dünya ədəbiyyatı” jurnalı, 2005, № 2, s. 229-272
16. Толстой А.К. Полное собрание сочинений. В 4-х т. Т.IV, Спб.: Издание А.Ф. Маркса, 1908, 316 с.
17. Bəhramoğlu A. Majora yüksələn (şair Ataol Bəhrəmoğlu ilə müsahibə) // “Dünya ədəbiyyatı” jurnalı, 2005, № 2, s. 285-289
18. Плеханов Г.В. Литература и эстетика. В 2-х т. Т I. М.: ГИХЛ, 1958, 616 с.
19. Велиханова Ф. Русские переводы поэзии Самеда Вургуня. Баку.: Из-во Ан Азерб. ССР, 1969, 181 с.

Analysis of the problems of poetic translation in the light of opposite definitions given to poetry

Summary

Poetic translation is researched as the one of the actual problems of modern studies of translation according to the opinions by different translators related to poetic translation. The evidences given by people who argue for possibility and impossibility of poetic translation are analyzed. It is stated that poetic translator should be able to work with delicate materials reflecting the complexity, sensitivity and uniqueness of human spirit, the point which makes it difficult for translators to deliver poetic information to readers. That being said, the final conclusion is that this difficulties cannot make poetic translation impossible.

Also, poetic translation is examined as a special branch of poetry in the article.

Анализ вопросов поэтического перевода на фоне различных противоречащих друг другу определений поэзии

Резюме

В статье на основе примеров различных подходов переводоведов к данному вопросу, поэтический перевод исследуется как один из актуальных проблем современного переводоведения. Анализируются аргументы сторонников и противников поэтического перевода. Подчеркивается, что переводчик поэзии должен уметь работать с очень тонким материалом, отражающим всю сложность и уникальность человеческого сознания, и именно этот факт затрудняет передачу поэтической информации читателю. В частности, в статье говорится, что эта трудность не делает невозможным поэтический перевод.

Также в статье поэтический перевод рассматривается как особый вид художественного творчества.